

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАТЬ)

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТРЕНЕРА

COMPETENCE APPROACH AS THE BASIS OF THE TRAINING PROFESSIONAL OF COACH

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки тренера з виду спорту. Зокрема, основна увага зосереджена на визначенні вимог до професійної діяльності тренерів та обґрунтуванні важливості компетентнісного підходу у підготовці тренерів з виду спорту. Встановлено, що діяльність тренера має педагогічний характер і є частиною педагогічної системи. Надано дефініцію понять «компетенція», «компетентність». Охарактеризовано компоненти у структурі професійної компетентності. З'ясовано, що фахівець, який відповідає вимогам ринку праці, мають вирізняти ініціатива, потреба в постійному розвитку та збагаченні своїх знань, здатність сміливо приймати новаторські рішення і активно впроваджувати їх у життя. Встановлено, що підготовка майбутнього тренера з виду спорту до професійної діяльності має ґрунтуватися на систематичному характері підготовки.

Важливо зауважити, що освітньою програмою підготовки тренера з обраного виду спорту передбачено вивчення таких дисциплін, як педагогіка і психологія.

Передбачається, що вивчення цих дисциплін сприяє формуванню педагогічної та психологічної компетентностей. На жаль, диференційований підхід до формування психологічної, педагогічної, змістової та методичної компетенцій у рамках вивчення окремих дисциплін не дає гарантії підготовки кваліфікованого тренера з виду спорту. Як показує практика, кваліфікований психолог або педагог, не знаючи змісту діяльності у виді спорту, не зможе готувати спортсменів у цьому виді спорту, також як і спортсмен, який добре володіє змістовою стороною виду спорту, але не володіє необхідними компетенціями в галузі психології і педагогіки, не знає всіх тонкощів тренерської професії. Таким чином, для отримання професійної компетентності тренера з виду спорту найбільш продуктивним є компетентнісний підхід до вивчення всіх цих дисциплін з урахуванням їх застосування в обраному виді спорту. Зазвичай виділяють дві сторони роботи педагога – навчання і виховання. Функція тренера як педагога є найбільш важливою в його роботі.

Ключові слова: компетенція, компетентність, компетентнісний підхід, професійна підготовка, тренер.

The article is devoted to the problem of professional training of a coach. In particular, the focus is on defining the requirements for the professional activities of coaches and substantiating the importance of a competent approach in training of coaches. The activity of the trainer has a pedagogical character and it is part of the pedagogical system. The definition of the terms "attribution", "competence" is defined in the article. The components in the structure of professional competence are characterized. It has been found that a specialist who meets the requirements of the labor market must be distinguished by initiative, the need for continuous development and enrichment of their knowledge, the ability to make bold and innovative decisions and actively implement them. The preparation of a future coach for professional activity should be based on the systematic nature of the training.

It is important to note that the educational program of training a coach for a chosen sport provides for the study of disciplines such as pedagogy and psychology.

It is assumed that the study of these disciplines contributes to the formation of pedagogical and psychological competence. Unfortunately, a differentiated approach to the formation of psychological, pedagogical, substantive and methodological competences within the framework of the study of individual disciplines does not guarantee the training of a qualified sports coach. As practice shows, a skilled psychologist or educator without knowing the content of the activity in the sport will not be able to train athletes in the sport, as well as an athlete who is well-versed in the content side of the sport, but does not have the necessary competencies in the field of psychology and pedagogy does not know all the intricacies of the coaching profession.

Thus, in order to obtain the professional competence of a sports coach, the most productive is a competent approach to the study of all these disciplines, taking into account their application in the chosen sport. Usually there are two aspects of the teacher's work – education and upbringing. The function of the trainer as an educator is the most important in his work

Key words: attribution, competence, competence approach, professional training, coach.

УДК 378:37.02

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-4.8>

Горюк П.І.,

асистент кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Молдован А.Д.,

викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Кошура А.В.,

канд. пед. наук, асистент кафедри фізичної культури та основ здоров'я Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Фізична культура і спорт як важливі елементи загальної культури суспільства створюють передумови для всебічного розвитку особистості, збереження працездатності та забезпечення здорового способу життя. Спорт як діяльність пов'язаний із подоланням себе, з реалізацією внутрішніх резервних можливостей організму людини, подо-

ланням зовнішніх і внутрішніх перешкод, що виникають під час варіативних конфліктних ситуацій, є однією з кращих форм підготовки людини до дій в екстремальних умовах. У зв'язку з цим фахівець у галузі фізичної культури і спорту мусить володіти ґрунтовною світоглядною підготовкою, сучасним економічним мисленням, навичками управлінської та організаторської роботи відповідно до профілю

своєї діяльності, а також високою загальною культурою. Підготовка висококваліфікованих тренерів є важливою складовою частиною системи вищої освіти в галузі фізичної культури і спорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема підготовки фахівця до професійної діяльності була предметом уваги таких видатних педагогів минулого: Я. Коменського, А. Дистервега, К. Ушинського, П. Лесгафта та ін. Розробці концептуальних основ побудови професійної освіти у галузі фізичної культури і спорту присвятили дослідження Т. Лахманюк [3], Б. Лосин [4], А. Сидоров [7], Т. Чопик [11] та ін.

Варто зазначити, що зміст будь-якої професійної діяльності визначається перш за все об'єктивними вимогами того суспільства, в якому здійснюється така професійна діяльність. Для професії тренера в нашій країні ці вимоги виражаються в цілях і завданнях фізичного виховання і спорту. А як зазначає Л. Матвеев, основна мета спортивного тренування полягає в тому, «щоб через досягнення високих спортивних результатів розвинути духовні і фізичні здатності спортсмена, щоб використовувати спортивну діяльність як фактор гармонійного формування особистості і виховання в інтересах суспільства» [6]. Питання професійної компетентності розглядали різні автори (В. Безрукова, В. Веснін, І. Зимова, А. Леонтьєв, М. Розенова, Д. Чернілевський та ін.). А дослідження проблеми компетентностей і компетенцій присвячені роботи багатьох учених і дослідників (В. Байденко, Л. Бахмана, Ч. Вельде, Е. Зеера, Ю. Татура, А. Хутірського та ін.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблеми професійної підготовки тренерів з виду спорту присвячено багато досліджень, проте не досить уваги, на нашу думку, приділено підготовці тренера з використанням компетентнісного підходу.

Мета статті – визначення вимог до професійної діяльності тренерів та обґрунтування важливості компетентнісного підходу у підготовці тренерів з виду спорту.

Виклад основного матеріалу. Діяльність тренера, як правило, розглядають дуже вузько, виділяючи тільки її зовнішню сторону: управління тренуванням. Однак робота тренера має багатофакторний педагогічний характер і здійснюється в рамках визначеної педагогічної системи. Педагогічна система – це сукупність структурних і функціональних компонентів, підлеглих педагогічним цілям [2].

Доструктурних компонентів, що дають змогу аналізувати педагогічну систему в статичній, належать мета педагогічної системи, зміст навчальної інформації, засоби педагогічної комунікації, діяльність юних спортсменів і тренера. До функціональних компонентів, що зумовлюють становлення, розвиток, удосконалення педагогічної системи, нале-

жать гностичний, проєктувальний, конструктивний, організаторський і комунікативний компоненти.

Досліджуючи сутність поняття «професійна підготовка», Л. Сущенко зазначає, що «у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту особистісний підхід доцільно розглядати як один із важливих наукових принципів, що забезпечує розуміння, пізнання, розвиток та самореалізацію особистості майбутнього фахівця в її цілісності та гармонійності» [9, с. 21].

Навчальні дисципліни і курси, що вивчаються студентами, не завжди співвідносяться з тією науковою інформацією, що потрібна для підготовки спеціалістів певного профілю. Внаслідок чого студенти не досить чітко уявляють майбутню професію і ті вимоги, що висувуються до фахівців з фізичного виховання на практиці. Формування сучасного спеціаліста має бути спрямоване на становлення його як цілісної, гуманної, всебічно розвинутої особистості, а також на відповідну професійну підготовку.

В основі підготовки тренера-педагога лежить оволодіння досвідом професійної діяльності. Навчально-виховна професійна діяльність студентів виступає як інтегруючий фактор усієї системи підготовки. Логіка освітнього процесу будується за схемою: від практики, суб'єктивного досвіду – до теоретичних узагальнень [8].

Як зазначає В. Максимов, складниками професіоналізму педагога мають бути творчість та інноваційність [5]. Він вважає, що інноваційність має стати властивістю педагогічної діяльності майбутнього тренера-педагога. До п'яти основних компонентів педагогічної діяльності педагога (гностичного, проєктувального, конструктивного, організаторського і комунікативного) необхідно додати ще один – інноваційний. А вища освіта має будуватися з урахуванням нагальної потреби формування інноваційного компонента педагогічної діяльності майбутнього тренера-педагога.

Досягнення в теорії і практиці в будь-якій сфері людської діяльності, зокрема, фізичній культурі і спорті, повною мірою залежать від якості підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Рівень фахівців, які випускаються, далеко не завжди відповідає вимогам сучасності. Проблема вдосконалення підготовки фахівців у вищій школі набуває особливого значення в процесі формування соціально-ціннісних орієнтирів.

Сучасного тренера мають вирізняти ініціатива, потреба в постійному розвитку та збагаченні своїх знань, здатність сміливо приймати новаторські рішення і активно впроваджувати їх у життя. Діючи в умовах науково-технічної революції, він поставлений в такі умови, коли йому необхідно не тільки багато знати і вміти, а й бути підготовленим професійно, а також фізично і психічно до постійного пошуку більш ефективних організаційних та еко-

номічних рішень у різних, у тому числі екстремальних, ситуаціях.

Важливе місце у діяльності тренера займає професійна компетентність. Насамперед це системоутворюючий фактор компетентностей: педагогічної, психологічної, методичної та предметної. Систематичний характер підготовки тренерів зумовлений тим, що всі ці компетенції взаємопов'язані та взаємозалежні. Відсутність сформованості принаймні однієї з цих компетенцій робить роботу тренера безрезультатною.

На відміну від поняття «компетенція», поняття «компетентність» характеризує здатність фахівця реалізовувати свій потенціал для професійної діяльності. На думку Ю. Татура, «компетентність – це не тільки інтегральна властивість, характеристика особистості, а й показник успішної діяльності» [10, с. 6].

Зазначимо, що компетентність не має протиставлятися професійній кваліфікації, проте не повинна й ототожнюватися з нею. Таким чином, під компетентністю розуміється інтегрована характеристика якостей особистості, результат підготовки випускника закладу вищої освіти для виконання діяльності в певних галузях (компетенціях). Компетентність, так само як і компетенція, включає в себе когнітивний (пізнавальний), мотиваційно-ціннісний і емоційно-вольовий компоненти.

Компетенція – сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, знань, умінь і навичок, способів діяльності, що задаються стосовно певного кола предметів і процесів, необхідних для якісної продуктивної діяльності щодо них.

Як зазначає М. Криштанович, «професійна компетентність – це здатність фахівця від початку своєї професійної діяльності на рівні визначеного державою стандарту відповідати суспільним вимогам професії шляхом ефективної професійної діяльності, демонструвати належні особисті якості, мобілізуючи для цього відповідні знання, вміння, навички, емоції, ґрунтуючись на власній внутрішній мотивації, ставленнях, моральних і етичних цінностях, досвіді» [1].

Модель випускника закладу вищої освіти має містити види компетентності, які характеризують його насамперед як працівника певної сфери виробництва, науки або культури. Це можуть бути, на думку І. Зимової, такі компетентності:

- компетентності, що належать до самого себе як особистості, суб'єкта діяльності, спілкування;
- компетентності, що належать до соціальної взаємодії людини з іншими людьми;
- компетентності, що належать до діяльності людини [10].

Під професійною компетентністю розуміємо здатність працівника якісно і безпомилково виконувати свої функції, успішно освоювати нове і швидко адаптуватися до мінливих умов.

В основі професійної компетентності закладена професійна придатність, що розуміється як сукупність професійних компетенцій, необхідних для здійснення ефективної професійної діяльності.

У структурі професійної компетентності можна виділити професійний, професійно-діяльнісний і професійно-особистісний компоненти.

Професійний компонент передбачає наявність у тренера-педагога теоретичних знань з основ наук, які вивчають особистість людини, що забезпечує усвідомленість у разі визначення педагогом змісту його професійної діяльності щодо виховання, навчання та освіти дітей.

Професійно-діяльнісний компонент включає професійні знання і вміння, апробовані в дії, освоєні особистістю як найбільш ефективні.

Професійно-особистісний компонент включає професійні якості, що визначають позицію і спрямованість педагога як особистості, індивіда і суб'єкта діяльності.

У список професійних компетенцій для майбутнього тренера-педагога поряд з ключовими компетенціями фахівця необхідно додати ще одну – рухову, яка передбачає вміння виконувати фізичні вправи, навички надання фізичної допомоги і страховки і низку прикладних умінь (установка і ремонт обладнання, організаторські навички і т. п.)

Навчання і виховання можна розглядати як способи педагогічної допомоги тренера спортсмену в оволодінні спортивною діяльністю і у формуванні особистості й індивідуальності як невідмінних умов успішної спортивної кар'єри. Адже спорт – це особлива педагогічна система, і її не можна розглядати окремо від загальної педагогічної системи виховання в сім'ї, школі, у сфері професійної підготовки.

Ефективність навчання залежить від здібностей до навчання, від індивідуальних когнітивних (пізнавальних) стилів учня, а також від ефективності методичної роботи тренера в процесі навчання. Двосторонність педагогічної діяльності пояснюється особливістю її об'єкта: дитина не просто пасивно сприймає вплив, а сама активно діє, будучи суб'єктом своєї діяльності.

Тренер, щоб залишатися елементом педагогічної системи, має відповідати їй, тобто задовольняти визначені вимоги за рівнем професійних умінь і навичок.

Висновки. Таким чином, діяльність тренера, будучи, по суті, одним із видів управлінської діяльності, – багатофакторний процес, який здійснюється в рамках певної педагогічної системи, а майстерність тренера характеризується комплексом умінь, необхідних для продуктивного розв'язання освітніх, виховних та оздоровчих задач, що становлять основу спортивного тренування. Підготовка тренера – це не тільки процес оволодіння знаннями, вміннями та навичками. Ця професія вима-

гає наявності і специфічних педагогічних якостей, головними з яких є любов до своїх учнів, вимогливість і повна самовіддача улюбленій справі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Криштанович М.Ф. Роль і значення категорій «компетенція» і «компетентність» у процесі дослідження підготовки викладача закладу вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 9. Т. 1. С. 104–107.
2. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки. Методы системного педагогического исследования : учебное пособие. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1980. С. 7–45.
3. Лахманюк Т.В. Ступенева система підготовки фахівців у фізкультурних вузах України. Матеріали першої республіканської конференції «Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні». Луцьк : Надстир'я, 1994. С. 219–220.
4. Лосин Б.Е. Педагогическая эффективность повышения квалификации специалистов по физической культуре и спорту : автореф. дис. ... док. пед. наук : 13.00.04. СПбГАФК им. П.Ф. Лесгафта. Санкт-Петербург, 2001. 45 с.
5. Максимова В.Н. Акмеологическая теория в контексте качества образования. *Педагогика*. 2002. № 2 С. 9–14.
6. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры. Москва, ФИС. 1983. С. 43.
7. Сидоров А.А. Современные тенденции и пути дальнейшего развития педагогического образования специалистов физической культуры. *Оптимизация педагогической подготовки студентов в вузах физической культуры* : сборник научных статей кафедры педагогики ГАФК им. П.Ф. Лесгафта и кафедры физической культуры ГИЭА/Под общ. ред. проф. Сидорова А.А. Вып. III. Санкт-Петербург, 1998. С. 4–9.
8. Сопотницька О.В. Особистісно орієнтоване навчання у підготовці майбутнього тренера. *Педагогічні науки*. 2010. № 53. С. 112–114.
9. Сущенко Л.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект). Запоріжжя : Запорізький держ. ун-т, 2003. 442 с.
10. Татур Ю.Г. Компетентностный подход в описании результатов и проектировании стандартов высшего профессионального образования. Москва, 2004. 18 с.
11. Чопик Т.В. Педагогічні умови професійної підготовки у вищому навчальному закладі майбутніх тренерів-викладачів. *Здоров'я, фізичне виховання і спорт в умовах сьогодення* : зб. пр. наук.-практ. конференції, присвяченої Року спорту та здорового способу життя і 50-річчю Хмельницького національного університету. 2012. Хмельницький, 21–22 вересня. С. 100–103.